

Leć do pułków, do mej zony,
Dłuzej chwilka
Jeszcze tylko.
Do Stawiszcz mi służ[2:19].

Таким чином, історичний ономастикон ліричних творів Ю.-Б. Залеського є багатим та різноманітним. До його складу увійшли антропоніми, топоніми, гідроніми, ороніми та етноніми. Загалом же, думи та думки свідчать про велике емоційно-експресивне навантаження в них власних назв завдяки творчій майстерності Юзефа-Богдана Залеського й розуміння ним сили їхніх виразових можливостей.

Література

1. Карпенко Ю.О. Власні назви в художній літературі// Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Випуск 37 – Кіровоград, 2001 – С.170-172.
2. Józef-Bogdan Zaleski. Wybór poezyj. – Biblioteka Narodowa. – Seria I. – Nr 89. – Kraków, 1983 – S.19-57.
3. Słownik literatury polskiej XIX wieku/ Pod red. Józefa Bachórzea i Aliny Kowalczykowej. – Wydawnictwo: Ossolineum. – Wrocław-Warszawa-Kraków..., 1991. – S.977-978.

Алла Соколова (Ізмаил)

АНДРОНІМИ У РОМАНАХ Г.ТЮТЮННИКА “ВИР” ТА В.ЗЕМЛЯКА “ЛЕБЕДИНА ЗГРАЯ”

The article is devoted to the investigation of the andronyms.

Frequency and functioning of the anthropoformula “andronimi” in the novels by G.Tutunick and V.Zemlyak are being defined. Situation in which anthropoformula.

Поряд з прізвищами, іменами та патронімами українці, як і багато інших народів світу, з давніх-давен використовують для називання заміжніх жінок спеціальні найменування за чоловіком. Вони позначаються терміном *андронім* (від гр. *anēr*, род. *andros* - чоловік), чи інакше – *маритонім* (від лат. *maritus* – чоловік) [10:152]. Як зауважує П.П.Чучка, в українській неофіційній антропонімічній системі андроніми належать до найбагатшого та використовованого розряду назв людей за спорідненістю і своєю цтвом [11:158].

Найпоширенішим загальноукраїнським типом іменування заміжніх жінок є похідні з суфіксом -их-а. Вони можуть утворюватись і від прізвища або прізвиська чоловіка, і від його імені, і від назви професії, посади, національної приналежності тощо [5:40].

Перші письмові записи андронімів із суфіксом -их-а на Закарпатті, стверджує С.П.Бевзенко, походять із XVII-XVIII ст., на ціле століття раніше, ніж в інших місцевостях України [1:121]. Андроніми з суфіксом -их-а, відзначає П.П.Чучка, найчастіше сполучаються з назвами на -а (пор. Бециха, Пойдиха – від прізвищ Беца, Пойда); на -о (Попенко-Попенчиха), рідше з антропонімами на приголосний чи групу приголосних (Котиха, Гребеніха – від прізвищ Кіт, Гребінь), у тому числі з антропонімами прикметникового типу (пор. Пудлатиха – Пудлатий). До імен він додається, наприклад, у східних районах Закарпаття та в частині верховинських говорів, пор. Василюха, Курилюха, Матіюха, Павлюха, Юриха – від імен Василь, Курило, Матій, Павло, Юр [10:153-154]. Андронімічна функція суфікса -их-а, імовірно, є первинною.

Андроніми з суфіксом -к-а утворюються тільки від антропонімів на приголосний. О.М.Маштабей та В.О.Шевцова зазначають, що на антропонімічному рівні формант -к-а

служить для утворення жіночих антропонімів прізвищного типу [6:97]. Перші андроніми з суфіксом -к-а засвідчені вже у буковинських письмових пам'ятках XV ст. Андронімічна функція суфікса -к-а розвинулась на базі фемінізуючої, яку він мав уже у праслов'янській мові [11:159].

Спостереження П.П.Чучки за українськими андронімами показали, що в більшості українських говірок для утворення андронімів використовується по 3-4 спеціальні свідомі форманти. Вибір форманта диктується перш за все фонетичною структурою твірної основи.

Сполучуваність морфем, емоційно-експресивна забарвленість, ареали функціонування і давність писемної фіксації різноманітних андронімічних моделей не збігаються [11:158].

При дослідженні функціонування антропомоделей у романі Г.Тютюнника "Вир" нами було виявлено вісім андронімів, що уживаються в тексті роману 14 разів (0,2 % від загальної кількості антропонімів роману). Це андроніми Бразулиха, Гамаліха, Гнатиха, Губиха, Гузійка, Здориха, Прокопиха, Сидориха.

Зафіксовані нами андроніми вживаються у дистактних ситуаціях спілкування, як у авторському мовленні, так і в мовленні персонажів. Використовувані в авторському мовленні андроніми вказують на сімейний статус денотата та його немолодий вік: "Спочатку Оксєя з молодою дружиною жив у братів, потім знайшов притулок у баби Сидорихи, що самотньо жила у своїй хатинці над Гашанню" [9:37]; "Деинс упрягся в голоблі, Марко побіг відчиняти ворота, а Тимко знайшов посеред двору якийсь цурупалок, пішов закручувати хатні двері, щоб стара Прокопиха, зачувши в дворі метушню, не могла вийти з хати" [9:61]. Як бачимо, у наведених ситуаціях вікове значення ужитих андронімів конкретизується спеціальними ідентифікаторами "стара", "баба".

У дистактних ситуаціях мовці використовують андроніми на -иха, -ка, що притаманні народно-розмовному мовленню та говіркам Полтавщини: "-Е, -каже селянин, - немає у нас ніякої Насті Гузійки. С Губиха, Здориха, Семигласна, а Гузійки немає" [9:317]; "-Олену бити плетками, Гнатиху також. Ну, твоя жінка нічого собі, а Гнатиха померла. Дуже її під серце чобітьми били" [9:478]; "Настьобуйте коней, хлопці, треба, щоб Гамаліха не встигла ніде втекти із своїми пущьвірінками" [9:585].

Більшість андронімих суфіксів, зокрема -ов-а, -ин-а, -к-а, -их-а, є поліфункціональними крім того, що вони утворюють андроніми, за їх допомогою утворюються також жіночі наіроніми, пронаіроніми, метроніми, а іноді навіть гоніми та гаміроніми, тобто назви за багьком, дідом, матір'ю, зятем, братом [10:159]. Утворення типу *Бразулиха*, що уживається у романі, є назвою доньки за батьком – від прізвища Бразуль: "Сідоце Гнат конфіскуван у куркуля на хуторах і розповідав про нього плі легенди, що буцімто на ньому їздила на прогулянки сама донька степового магната *Бразуль*. Марія Бразуль... - А чому воно ив закленках? – питали дядьки. – Бо в ті *Бразулихи* було такє озадля, що як сяде, то сідоце – хруп напополам і розколеться" [9:47]. Отже, у даному випадку представлена не андронімічна функція суфікса -их-а, а патронімічна.

Таким чином, функціонування у романі Г.Тютюнника "Вир" антропомоделі "андроніми" відбиває їх загальнонаціональний характер, характеризує неофіційну сферу спілкування, де ці жіночі найменування досі використовуються як зручні ідентифікатори заміжніх жінок [11:157]. Андроніми на -иха, -ка сприймаються як стилістично забарвлені, бо притаманні виключно побутово-розмовному стилю. Знижена частота їхнього вживання призвела до закріплення за ними вторинних стихістичних функцій: вони стали виразниками фольклорного колориту [2:245], що навіть відобразилось у приказці за *Панасом Панасиха* [8:212]. Стилістичною прикметою є й та обставина, що в романі андроніми жодного разу не вживаються в контактній ситуації – в безпосередній розмові персонажів або в авторському описі безпосередніх дій своїх героїв. Андронімами прийнято іменувати жінок позаочі, а при безпосередньому з ними спілкуванні уживають якісь інші антрополоформули.

У романі В.Земляка "Лебедина зграя" андроніми належать семи персонажам і уживаються 19 разів (0,4% від числа усіх антропонімів роману).

Використовували лише у мові оповідача цароднорозмовні варіанти виступають засобом стилістичної ідентифікації персонажів: Гусачка, Кочубеїха, Лободиха, Ромоданиха, Соколючка, Сіповичка, Черногориха. Застосування цих неофіційних жіночих іменувань у тексті роману демонструє специфіку їх творення, адже вони стоять поряд із прізвищами їхніх чоловіків: "Скажімо, у двориху Матвія Гусака, чоловіка маєтного, цап полубляв викрадати з чавунів варену картоплю. . Кінчалось ж тим, що Гусак чи Гусачка захоплювали Фабіяна зненацька біля чавунів і катували його нещадно" [3:65-66]; " ..Кочубеїха, що встигла винести з поля бою славного Кочубея..." [3:225]; "А тут ще Черногориха по Черногору сплакнула " [3:279].

Не будучи власне прізвищами (особливо якщо вони містять "нейтральну" основу), такі антропоніми здатні, однак, завдяки стилістично значущому суфіксу, що заміixe стандартну фіналь прізвища, у певному контексті виразити оцінку носія, дати загальне уявлення про нього [7:17]. Наприклад: "Стара Ромаданиха сівала коліскової для себе, сівала кризь сон, на маленькому стільчику. Вона вибавила безліч дітей за своє життя, хоч своїх ніколи не мала" [3:178]; "Кажуть, Соснін запрошував на чай комунарок, що приходили в комуна на один сезон, а він – боронь боже, жодна жінка, окрім старої Стовички, яка прибирала тут раз на тиждень, не переступала аскетичний поріг цієї кімнати з тих пір, як у нї оселився Клим Силиця" [3:25].

Досліджуючи власні імена на -иха, Л.О.Климкова зазначає, що їх використання для іменування жінок не обмежено якою-небудь однією соціально віковою групою [4:44-50]. Однак слід зауважити, що у романі В.Земляка андроніми використовуються автором для іменування літніх жінок, для цього він уживає такий ідентифікатор як "стара": "Най шукають" - говорила на те стара Соколючка сиnam [3:39]; "-Ще не знати, що то за цап, - втрутилася в розмову стара Лободиха"[3:173].

Отже, використання андронімів у романі В.Земляка "Лебедина зграя" є характерним засобом іменування в українській неофіційній антропонімійній системі. Владо дібрані автором андроніми лаконічно вплітаються у текст роману і виконують певні стилістичні функції.

Якщо порівнювати в цілому функціонування антропомолелі "андроніми" у романах Г.Тютюнника "Вир" та В.Земляка "Лебедина зграя", слід відзначити, що В.Земляк звертається до цієї моделі частіше, ніж Г.Тютюнник (0,4% проти 0,2%). Однак, у Г.Тютюнника неофіційні жіночі іменування наявні не лише у авторському мовленні, а й широко ужиті у ситуаціях спілкування, що є доказом їх поширеності у розмовно-побутовій сфері. Крім того, В.Земляк уживає андроніми для жінок похилого віку, постійно застосовуючи ідентифікатор "стара". У Г.Тютюнника андроніми мають різні об'єктивно-вікові характеристики.

Література

1. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови.-Ужгород, 1960.-416 с.
2. Ермоленко С.Я. Фольклор і літературна мова.-К.: Наук.думка.-1987.-245 с.
3. Земляк В.С. Твори. в 4 т. Т.3. Лебедина зграя.-К.:Дніпро, 1984
4. Климкова Л.А. Собственные имена на -иха в южных говорах Горьковской области// Учен.зап.Горь-го гос.пед. ин-та. Серия филол.-х наук.-Горький: Волго-Вятское книж. изд-во, 1963.-Вып.95.-С.44-50.
5. Массенко Л.Т. Українські імена і прізвища.-К.:Товариство "Знання" УРСР,1990.-48 с.
6. Маштабей О.М., Шевцова В.О. До історії українських жіночих антропонімів ХУП ст.-Укр.мовознавство.-Київ, 1977, вип.5.-С.92-99.
7. Михайлов В.Н. О системных свойствах ономастической лексики современного русского языка//Актуальные вопросы русской ономастики -Киев,1988.-С 15-21.

8. Прислів'я та приказки: Людина Родинне життя. Риси характеру. -К.. Наук.думка.-1990 - 524 с.
9. Тютюнник Г М Вир.Роман -К., 1979.-591 с.
10. Чучка П.П. Словотвір українських андронімів // Питання словотвору.-Київ, Вища школа.- 1979 -С.152-161.
11. Чучка П.П. Украинские андронимы на славянском фоне// Перспективы развития славянской ономастики.-М..Наука,1980.-С.157-162.

Олена Філатова (Донецьк)

ІНТЕРЛІНГВАЛЬНІ КОНОТАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОНІМІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ІМЕНІ *ГАМЛЕТ*)

The mechanisms of connothemes development, their contents, level of renown, the correlation of "encyclopedic" semes and connothemes, national (intralingual) and common to all mankind (interlingual) components in the onym's semantic structure are regarded on the example of the onym Hamlet. The connothemes development is stipulated both by extralingual and lingual factors. While analyzing connothemes constituent of poetonyms semantics, the permanent and alternate kinds of relations in its development are accounted for, linguistic moments, conducive to connothemes appearance and development, regularity and frequency of occurrence, resources of expressive linguistic means are specified.

Поетонімія є одним з найважливіших джерел поповнення конотативної лексики будь-якої мови.

На прикладі літературного імені *Гамлет* розглядаються механізми розвитку конотем, їх зміст, ступінь поширення, співвідношення "енциклопедичних" сем і конотем у семантиці оніма. Звертається увага на інтралінгвальні та інтерлінгвальні компоненти семантичної структури оніма.

Розвиток конотем пояснюється впливом як екстралінгвальних, так і лінгвальних чинників. При аналізі конотемної утворюючої семантики поетонімів приймаються до уваги постійні та змінні види відношень у її розвитку, виділяються лінгвальні моменти, які працюють на виникнення та розвиток конотем, регулярність і частотність використань, можливості мовних виразних засобів.

Вивчення літературної онімії, на наш погляд, є дуже перспективним, тому що по-перше, конотативна онімія виступає як активний засіб розвитку та поповнення лексичної системи кожної конкретної мови; по-друге, вона характеризується різноманітністю функцій у художній літературі та мовній практиці носіїв мови.

В результаті багатовікового розвитку мов словники усіх народів поповнилися загальними іменами, що походять від власних, у тому числі й літературних імен, які при цьому отримують і деякий алюзивний за походженням компонент семантики.

У словнику персоналій Д.І. Єрмоловича вказано таке фігуративне значення імені *Гамлет*: 'людина, повна внутрішніх сумнівів, яка звикла до філософствування'. Але ця конотема в онімі *Гамлет* не єдина. Це слово використовується також для того, щоб передати як мелоративні, так і пейоративні відтінки відношення суб'єкта мовлення до денотату.

Трагічний герой Шекспіра активний і здатний до морального вибору. Він відчуває відповідальність за свої дії. Якщо обставини, суперечать ідеалам моральності і порушують їх, то моральний вибір героя - у боротьбі проти обставин, у непримиренності до зла, навіть якщо це веде до його власної загибелі.